

MAGDALENA SITEK

Alcide De Gasperi University of Euroregional
Economy in Józefów, Poland

Email: ms@wsge.edu.pl

ORCID: 0000-0002-7686-3617

PRAWO CZŁOWIEKA DO ŚRODOWISKA W KONTEKŚCIE NOWEGO PAKIETU UE FIT FOR 55¹

HUMAN RIGHT TO THE ENVIRONMENT IN THE CONTEXT OF THE NEW EU FIT FOR 55 PACKAGE

ABSTRACT

The subject of the study is the analysis of the EU Fit for 55 package in the context of the assumptions of the European Green Deal. The adoption by the European Union of a plan to significantly reduce CO₂ emissions is a task that should be assessed positively. The aim of the study, however, is to confront this task with human rights and the armed conflict caused by Russia. The assumption that the implementation of new policies or strategies requires a deep rethinking of the social, economic and, above all, political context was adopted as a research hypothesis. The analysis of the research problem presented in this way required a brief outline of the history of environmental policy and the assumptions of the current European Union policy in this area. The result of the study is an attempt to outline the relationship between the EU environmental protection policy and human rights and the political situation in Ukraine.

STRESZCZENIE

Przedmiotem opracowania jest analiza głównego celu pakietu UE Fit for 55 w kontekście założeń Europejskiego Zielonego Ładu. Przyjęcie przez Unię Europejską planu dość radykalnego obniżenia emisji CO₂ jest zadaniem, które powinno być oceniane pozytywnie. Celem opracowania jest jednak skonfrontowanie tego zadania z prawami człowieka oraz z konfliktem zbrojnym wywołanym przez Rosję. Jako hipoteza badawcza przyjęte zostało twierdzenie, według którego wdrażanie nowych polityk czy też strategii wymaga głębokiego przemyślenia kontekstu społecznego, gospodarczego, a przede wszystkim politycznego. Analiza tak przedstawionego zagadnienia badawczego wymaga krótkiego zarysowania historii polityki ochrony środowiska oraz założeń aktualnej polityki Unii Europejskiej w tym zakresie. Efektem opracowania jest próba nakreślenia relacji jakie zachodzą pomiędzy polityką unijną ochrony środowiska a prawami człowieka i sytuacją polityczną w Ukrainie.

KEYWORDS: *climate change, climate law, environmental protection, Fit for 55 package, human rights*

SŁOWA KLUCZOWE: *zmiany klimatyczne, prawo klimatyczne, ochrona środowiska, pakiet Fit for 55, prawa człowieka*

WPROWADZENIE – HISTORIA STOSUNKU CZŁOWIEKA DO ŚRODOWISKA NATURALNEGO

Biblijny nakaz skierowany przez Boga do człowieka podporządkowania sobie ziemi (Rodz. 1,28) przez tysiąclecia był błędnie rozumiany jako uprawnienie do wykonywania czynności wchodzących w zakres *dominium*. Człowiek jako właściciel całej ziemi czuł się uprawniony do korzystania, pobierania pożytków oraz dysponowania nią. Takie przekonanie uprawniało człowieka do korzystania z ziemi i jej zasobów w sposób właściwie nieograniczony.

Już w starożytnym Rzymie uświadomiono sobie, że produkcja rzemieślnicza prowadzona na wielką skalę może powodować daleko idące zanieczyszczenie środowiska naturalnego. Dotyczyły to głównie procesu produkcji i farbowania tkanin, który wyjątkowo zanieczyszczała środowisko swoimi odpadami płynnymi. Stąd też taką produkcję lokowano najczęściej z dala od siedlisk ludzkich (Sitek 2000, s. 859-881).

Współcześnie dominuje pogląd, według którego człowiek jedynie posiada Ziemię, nie jest jej właścicielem. Jest ona wprawdzie jego domem, o który winien dbać i szanować w taki sposób, aby mogły w nim zamieszkać również następne pokolenia. Stąd współcześnie mówi się o ekonomii umiaru (Gorynia 2023, s. 3). Jan Paweł II zauważał jednak już latach 80-tych XX wieku dalsze istnienie zjawiska uzurpowania sobie przez człowieka nieograniczonego prawa do panowania nad światem i korzystania z jego zasobów (Babiński 2012, s. 249-264).

Właścicielski sposób użytkowania Ziemi przez człowieka nie wzbudzał większych zastrzeżeń do czasów rewolucji przemysłowej, jaka miała miejsce w XVIII wieku. Polegała ona na odejściu od wytwórstwa rzemieślniczego i wprowadzeniu mechanicznej produkcji fabrycznej na dużą skalę przemysłową. Co więcej proces ten przyspieszył wraz z wprowadzeniem napędu parowego, gazowego, a w końcu elektrycznego (Lis 2016, s. 314-323).

Rozwój techniczny i technologiczny zmienił również koncepcję organizacji i funkcjonowania społeczeństwa, które stało się masowe i globalne jednocześnie. Koncepcja społeczeństwa masowego zapoczątkowana i wdrażana w życie z początkiem XIX wieku w Stanach Zjednoczonych charakteryzuje się powszechną dostępnością do wszelkiego rodzaju dóbr materialnych i niematerialnych. Charakterystyczną cechą społeczeństwa masowego jest masowa produkcja oparta na mechanizmie podaży i popytu, czy też wręcz celowego pobudzania popytu w celu zwiększenia podaży i w konsekwencji produkcji (Janiszewska 2012, s. 765-791). Warto zauważyć, że wraz z powstaniem społeczeństwa masowego skończyła się epoka społeczeństwa klasowego.

Z kolei społeczeństwo globalne charakteryzuje się między innymi przełamaniem istniejących granic politycznych, społecznych, mentalnościowych, gospodarczych czy kulturowych (Rychłowska-Niesporek 2023, s. 235-236; Petrilli 2008, s. 51-62). Podstawowym instrumentem społeczeństwa globalnego stała się globalna komunikacja oraz zdominowanie rynków produkcji przez wielkie korporacje międzynarodowe (Gorynia, Jankowska 2007, s. 21-44; Karski 2021, s. 503-525).

Zbyt ekspansywne podejście do środowiska naturalnego i jego negatywne skutki już w początkach XX wieku uświadomiło człowiekowi ograniczoność zasobów naturalnych. W konsekwencji rozpoczęły się różne konflikty zbrojne

o dostęp do złóż naturalnych, a w końcu doszło do wybuchu II wojny światowej traumatycznej w swoich skutkach dla całej ludzkości. Zresztą i w XXI wieku trwają nadal konflikty zbrojne właśnie w tych miejscach, gdzie znajdują się zasoby naturalne, ważne dla globalnej produkcji czy po prostu do życia, jak np. ropa, gaz, minerały, woda. Zresztą Sekretarz Generalny ONZ Antonio Guterres już w 2018 r. wskazał, że ponad 40% konfliktów zbrojnych w ciągu ostatnich 60 lat wybuchło na tle walk o zasoby naturalne. Nawet 75% wojen domowych w Afryce finansowanych jest z zasobów pochodzących z eksploatacji zasobów naturalnych. Przykładem tego są walki prowadzone w Demokratycznej Republice Konga czy na północy Kenii. Nie bez znaczenia jest również międzynarodowy handel minerałami poprzez porozumienia o współpracy z udziałem państw nazywających się społeczeństwem obywatelskim czy państwem prawa oraz organizacji regionalnych i międzynarodowych¹¹.

Współcześnie po stopniowej zmianie świadomości co do roli i znaczenia środowiska dla egzystencji człowieka, dominującym podejściem do środowiska naturalnego jest jego ochrona ze względu na samego człowieka niezależnie od jego miejsca zamieszkania. Oczywiście w skali świata daje się zauważyć różny poziom świadomości i działań podejmowanych przez państwa i organizacje międzynarodowe na rzecz zachowania czy ratowania środowiska naturalnego przed jego degradacją. Człowiek coraz bardziej uświadamia sobie, że nie jest już właścicielem Ziemi, lecz jej dzierżycielem, a jako taki winien dbać o nią ze względu na przeszłe pokolenia.

Cechą charakterystyczną ochrony środowiska wynikającej ze zmiany mentalności jest to, że ma ona charakter globalny. W tej optyce powstają różne koncepcje, między innymi ekologizacji państwa (Juros 1998, s. 76-104). Oznacza to, że ochrona środowiska powinna stać się podstawowym zadaniem każdego rządu czy organizacji międzynarodowej. Praktycznym przełożeniem takiej wizji działania człowieka na rzecz ochrony środowiska naturalnego jest wypracowanie w ramach ONZ koncepcji zrównoważonego rozwoju, wdrażanej ze szczególnym natężeniem przez Unię Europejską (Baker 2015, s. 8).

POLITYKA UNII EUROPEJSKIEJ NA RZECZ OCHRONY ŚRODOWISKA NATURALNEGO

Unia Europejska, a wcześniej Europejska Wspólnota Gospodarcza (dalej: EWG), jest niewątpliwie jedną z dwóch podstawowych organizacji międzynarodowych, obok ONZ, przodujących w budowaniu programów i strategii ochrony środowiska oraz tworzenia postaw prawny do ich realizacji.

Początkowe działania EWG zmierzały do ochrony poszczególnych elementów ochrony środowiska, zwłaszcza wody i powietrza. Przykładem tego są raporty Boersma i Johana z 1970 i 1971 roku. W dokumentach tych zauważono, że istniejące w państwach członkowskich różnice co do poziomu oraz ustawodawstwa dotyczącego ochrony środowiska naturalnego powodują poważne komplikacje na rynku europejskim. Stąd postulowano ujednoczenie norm prawnych ochrony środowiska w całej Wspólnocie Europejskiej. Dalej ogromne znaczenie miało memorandum Komisji Europejskiej z 22 lipca 1971 roku skierowane do Parlamentu Europejskiego i Rady Europy, w którym postulowano konieczność stworzenia wspólnej polityki ekologicznej (Sitek 1997, s. 27-29).

Od 1973 roku Komisja Europejska ogłaszała ośmiokrotnie programy działania w zakresie środowiska, które zawierały przyszłe wnioski ustawodawcze oraz precyzowały cele wspólnotowej, a od 1992 r. unijnej polityki ochrony środowiska. Obecnie realizowany jest 8 program ochrony środowiska, który obowiązuje na lata od 2021 do 2030^{III}. W programie tym wskazano na następujące kierunki działań Unii Europejskiej:

1. Wzrost synergii pomiędzy różnymi działaniami państw członkowskich i samej Unii Europejskiej mającymi za cel ochronę środowiska a zwłaszcza klimatu. Celem tego działania jest obniżenie poziomu negatywnego wpływu człowieka na środowisko i klimat;
2. Odpowiedzialność za środowisko i klimat spoczywają nie tylko na państwach członkowskich i Unii Europejskiej, ale również na władzach regionalnych, lokalnych na biznesie i obywatelach;
3. Ustawodawstwo oraz polityka europejska muszą być bardziej efektywne we wdrażaniu Europejskiego Zielonego Ładu;

4. Wzmocnienie systemu gromadzenia danych o stanie środowiska we wszystkich państwach członkowskich w celu skuteczniejszego wdrażania Europejskiego Zielonego Ładu.

Z analizy powyższego unijnego programu ochrony środowiska wynika, że aktualnie podstawowym działaniem Unii Europejskiej jest realizacja założeń wynikające z komunikatu Unii Europejskiej na temat Europejskiego Zielonego Ładu – *The European Green Deal IV*. Podstawowym celem tego programu jest przeciwdziałanie zmianom klimatycznym powodowanym emisją CO₂. Założono, że do roku 2050 Unia Europejska winna osiągnąć tak zwaną neutralność klimatyczną polegającą na dość radykalnym obniżeniu produkcji CO₂ w przemyśle, transporcie i energetyce (Słupik 2020, s. 615-621). Gospodarka neutralna dla klimatu wymaga wspólnych działań w 7 obszarach, między innymi takich jak: efektywność energetyczna, pozyskiwanie energii ze źródeł odnawialnych, konkurencyjny przemysł i gospodarka o obiegu zamkniętym, infrastruktura i połączenia międzysystemowe, biogospodarka i neutralne pochłaniacze CO₂, chwytność i składowanie CO₂ w celu rozwiązania problemów pozostałych emisji (Włodek 2021, s. 79-97).

PAKIET FIT FOR 55 – GŁÓWNE ZAŁOŻENIA

Jednym z podstawowych i obecnie aktualnych dokumentów Unii Europejskiej w zakresie realizacji polityki ograniczania emisji CO₂ jest Pakiet Fit for 55, który został opublikowany przez Komisję Europejską w dniu 14 lipca 2021 roku. Zaś 18 kwietnia 2023 r. Parlament Europejski reformę unijnego systemu handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych. Obecnie dokument przyjęty przez Parlament Europejski czeka na zatwierdzenie przez Radę UE (Talarek, K., Knitter-Piątkowska, A., Garbowski, T. 2023, s. 2).

Cele Pakietu Fit for 55 zostały wyznaczone przez Europejskie Prawo Klimatyczne będące podstawą strategii Europejskiego Zielonego Ładu. Przedmiotowy pakiet obejmuje kompleksowe zmiany w zakresie systemu handlu uprawnieniami do emisji, propozycje prowadzenia mechanizmu węglowego (CBAM – Carbon Border Adjustment Mechanism), rozporządzenie w sprawie wspólnego wysiłku

redukcyjnego (ESR) określającego cele redukcji emisji czy nowelizacją dyrektywy w zakresie OZE, efektywności energetycznej i opodatkowania energii.

Za punkt wyjściowy przy określeniu wymogów przyjętych w Pakiecie Fit for 55 przyjęto poziom emisji CO₂ jaki miał miejsce w 1990 rok. Wcześniej w Europejskim Zielonym Ładzie zakładano, że do roku 2030 emisja CO₂ zostanie obniżona o 40%. W ramach Pakietu Fit for 55 przyjęto korektę tego założenia i uznano, że redukcja gazów cieplarnianych do roku 2030 powinna wynieść 62%. W celu realizacji tego założenia powołany został do życia Fundusz Sprawiedliwej Transformacji^V, który ma służyć dofinansowaniu procesu transformacji regionów górniczych. Władze polskie negocjują skierowanie strumienia finansowego z tego funduszu do 6 regionów, to jest: śląskiego, dolnośląskiego, wielkopolskiego, lubelskiego, łódzkiego i małopolskiego. Są to regiony najbardziej w Polsce narażone na skutki transformacji energetycznej (Popczyk 2021, s. 1). Ponadto 18 kwietnia 2023 r. Parlament Europejski poparł inicjatywę utworzenia Społecznego Funduszu Klimatycznego, który ma służyć zapewnieniu sprawiedliwej i nastawionej na realizację społecznej transformacji klimatycznej.

Radykalne obniżenie poziomu emisji CO₂ jest niezbędne ze względu na negatywne konsekwencje zmian klimatycznych. Według Banku Światowego, jednym ze skutków obecnych zmian klimatycznych wywołanych nadmierną emisją CO₂ może być szybko nastrojająca migracja klimatyczna (Tarzia, 2018, s. 113-123). Niepodjęcie działań zmierzających do zatrzymania owych zmian klimatycznych może spowodować, że do 2050 roku może być nawet ok. 140 milionów tak zwanych uchodźców klimatycznych, czyli osób, które będą zmuszone opuścić dotychczasowe miejsca zamieszkania ze względu na pustynnienie terenów (Ćmikiewicz 2020, s. 65-80). Takie obszary nienadające się do zamieszkania przez człowieka występują już między innymi w Pakistanie.

Rozporządzenie CBAM jest narzędziem, które ma pomóc w realizacji celów klimatycznych z wykorzystaniem międzynarodowego ośrodka handlowego. Zakłada się nałożenie na określone towary importowane do Unii Europejskiej dodatkowych obciążeń odzwierciedlających realne koszty związane z emisją CO₂ w procesie ich produkcji. Koszty te miałyby być ponoszone przez podmioty unijne importujące takie towary z państw trzecich. Działanie to ma również zatrzymać przenoszenie produkcji z Unii do krajów trzecich na terytorium, których obowiązują znacznie niższe standardy co do poziomu emisji CO₂. CBAM za pomocą

instytucji krajowych będzie oferowała certyfikaty, których cena będzie zależała od średnich cen uprawnień do emisji. Działalność CBAM obejmie następujące sektory gospodarki: sektor produkujący cement, energię elektryczną, nawozy, żelazo i stal oraz aluminium (Zalewski, Kłaczyńska Lewis, 2022).

REALIZACJA PAKIETU FIT FOR 55 W CZASIE WOJNY ROSYJSKO-UKRAIŃSKIEJ

W obliczu wojny rosyjsko-ukraińskiej, a w konsekwencji rosnącej inflacji powodowanej głównie wzrostem cen energii rodzą się wątpliwości co do możliwości realizacji Pakietu Fit for 55 w obecnym kształcie. Już na początku marca 2020 roku podczas polsko-rumuńskich konsultacji na temat unijnej polityki klimatyczno-energetycznej oraz leśnictwa wskazano potrzebę zrewizowania tego pakietu. Państwa słabsze gospodarczo, w tym Rumunia i Polska, potrzebują czasu oraz zgromadzenie odpowiednich środków finansowych na dokonanie pełnej transformacji energetycznej w ciągu najbliższych lat. Wyznaczone cele oraz czasokres ich realizacji są zbyt krótkie, aby państwa wszystkie w Unii Europejskiej mogły dostosować się do zredukowania emisji CO₂ do poziomu 62% do 2030 roku. Ponadto znaczący wzrost cen ropy i gazu na rynkach światowych zmusza do wydłużenia okresu korzystania z konwencjonalnych źródeł energii, w tym elektrowni węglowych. Ta produkcja energii jest znacznie tańsza niż szybkie przeprowadzenie transformacji całego systemu energetycznego w takim stopniu, aby dostosować go do wymogów stawianych w Pakiecie Fit for 55 (Kunowska, 2022).

Marian Gorynia, wybitny ekonomista, w swoim ostatnim artykule z marca 2022 roku o zapóźnionej reakcji świata demokratycznego na politykę Rosji skutkuje tym, że pod dużym znakiem zapytania staje realizacja idei Europejskiego Zielonego Ładu wraz z jego istotnym elementem jakim miał być Pakiet Fit for 55. W szczególności Unia Europejska przywiązała zbyt dużą wagę do gazu jako źródła energii przy jednoczesnej rezygnacji z energii atomowej. Wojna w Ukrainie oraz nałożone sankcje na Rosjan w sposób istotny komplikują sytuacją bezpieczeństwa energetycznego Europy, a także realizację ambitnych planów ograniczenia emisji CO₂ (Gorynia 2022, s. 1).

PRAWA CZŁOWIEKA A POLITYKA OCHRONY ŚRODOWISKA W KONTEKŚCIE PAKIETU UE FIT FOR 55

Zmiany klimatyczne niewątpliwie mają negatywny wpływ na korzystanie z praw człowieka w zakresie chociażby prawa do życia, prawa do samostanowienia, prawo do wolności, prawa do korzystania z najwyższego osiągalnego poziomu ochrony zdrowia fizycznego i psychicznego oraz bardzo ważnego prawa, tj. prawa dostępu do wody. Piotr Krajewski zwraca uwagę na potrzebę bezpośredniego powiązania polityki ochrony środowiska z prawami człowieka (Krajewski 2017, s. 73-86).

Wprowadzanie Europejskiego Zielonego Ładu, w tym Pakietu UE for 55, a więc działań powiązanych z praktyczną realizacją prawa człowieka do czystego środowiska, może prowadzić do konfliktu z innymi prawami człowieka, w tym z prawem do wolności, prawem do godnego życia, prawem do stanowienia czy prawem do działalności gospodarczej. Wprowadzenie wymogu dość radykalnego obniżenia emisji CO₂, z uwzględnieniem otoczenia politycznego i makroekonomicznego, o którym była mowa wcześniej, będzie wymagało wprowadzenia zmian technologicznych i infrastrukturalnych w skali nie tylko poszczególnych państw, ale przede wszystkim przez przedsiębiorców, zwłaszcza średnich i małych. To z kolei będzie wymagało znacznych nakładów finansowych. Wielu przedsiębiorców nie będzie w stanie udźwignąć ciężaru kosztów owych zmian. Zaś nowych przedsiębiorców noszących się z zamiarem otwarcia działalności gospodarczej może nie być stać na realizację swoich planów, w tym i polepszenia swojego dobrostanu.

W pespektywie założeń Pakietu UE for 55, stosując zasadę proporcjonalności należy uznać wyższość prawa człowieka do czystego środowiska od innych praw człowieka w tym także prawa do wolności prowadzenia działalności gospodarczej. Pakiet UE for 55 zakłada możliwość wprowadzenia przez organy Unii Europejskiej, a także przez państwa członkowskie, wprowadzenie pewne ograniczeń w zakresie wykonywania poszczególnych praw człowieka, w tym także prawa do wolności gospodarczej właśnie ze względu na podwyższone standardy ochrony środowiska. Ponadto przewidywane jest wprowadzenie opłat za emisję CO₂ przy produkcji towarów importowanych z państw trzecich, co jeszcze bardziej ograniczy swobodę działalności gospodarczej.

Ochrona prawa człowieka do środowiska może jednak wchodzić w konflikt z jeszcze innymi prawami człowieka. Wprowadzanie ograniczeń ze względu na potrzebę zmniejszenia emisji CO₂ do planów infrastrukturalnych w zakresie budownictwa, polityki rozwoju turystyki czy transportu może *de facto* zawierać ograniczenia prawa człowieka do swobodnego przemieszczania się czy wyboru miejsca zamieszkania.

Problemem jest również to, że we wszystkich dokumentach prawa międzynarodowego dotyczących ochrony środowiska czy też ograniczenia niekorzystnych zmian klimatycznych nie wiąże się bezpośrednio z prawami człowieka. Uczestnicy w konferencji klimatycznej w Paryżu z 2015 roku (COP21) postulowali włączenie do artykułu 2 Porozumienia paryskiego postanowień dotyczących praw człowieka powiązanych z wprowadzanymi regulacjami ograniczającymi zmiany klimatyczne. Ostatecznie zrezygnowano z takiego rozwiązania, bowiem decydenci nie widzieli wyraźnego powiązania głównego celu jakim jest ograniczenie emisji CO₂ z prawami człowieka. Ponadto można obawiać się, że tego rodzaju rozwiązania nie byłyby przyjęte między nimi przez Chiny czy inne państwa Bliskiego Wschodu (Siwior 2016, s. 109-117).

Warto zaznaczyć, że działania Unii Europejskiej w zakresie zwalczania przyczyn i negatywnych skutków zanieczyszczenia powietrza dwutlenkiem węgla jest w dużej mierze skoordynowana z dzianiami wielu organizacji międzynarodowych w tym z ONZ. Zresztą jak słusznie wspomina E. Karska organizacje międzynarodowe dążą do utworzenia wspólnej polityki w różnych obszarach problemowych, w tym i w zakresie ochrony powietrza (Karska 2022, s. 120). Pośród wszystkich organizacji międzynarodowych należy podkreślić szczególną rolę ONZ w zakresie ustanowienia właściwych relacji między biznesem, korporacjami międzynarodowymi, a prawami człowieka, co w konsekwencji prowadzi do lepszej ochrony środowiska naturalnego (Karska 2021, s. 466-485).

WNIOSKI KOŃCOWE

Polityka ochrony środowiska realizowana od początku lat 50-tych XX wieku, przede wszystkim przez Unię Europejską, wcześniej przez Europejską Wspólnotę Gospodarczą oraz przez ONZ jest niewątpliwie efektem zmiany myślenia człowieka nad sposobem eksploatacji Ziemi przez człowieka. Zbyt ekstensywne korzystanie z zasobów naturalnych było źródłem wielu wojen i konfliktów zbrojnych oraz doprowadziło do zachwiania równowagi w ekosystemach, czego jednym z dowodów jest zjawisko ocieplenia klimatu.

Stopień zanieczyszczenia środowiska, w tym zmian spowodowanych ociepleniem klimatu wymagają dosyć radykalnych działań. Stąd Komisja Europejska zaproponowała, aby w ramach wprowadzić daleko idącą korektę co do ograniczenia o 62% ilości produkowanego CO₂ do roku 2030. W roku 2050 Unia Europejska ma osiągnąć neutralność klimatyczną.

Przedstawione powyżej założenia aktualnej polityki ekologicznej Unii Europejskiej niewątpliwie są ze wszech miar słuszne. Można jednak zauważyć pewne obawy pochodzące od świata biznesu, organizacji społecznych, ale także i pojedynczych obywateli co do właściwej ochrony interesów społecznych, a zwłaszcza praw człowieka. Niewątpliwie kreuje się konflikt pomiędzy wieloma prawami człowieka a polityką ochrony środowiska. Nie można zanegować, że dzisiaj najważniejszym prawem jest prawo człowieka do czystego środowiska a także prawo przyszłych pokoleń do środowiska w nie pogorszonym stanie. W dokumentach dotyczących ochrony środowiska zostały poruszone kwestie ochrony praw człowieka właśnie w kontekście wprowadzanych zmian w polityce Unii Europejskiej. Niewątpliwie bardzo pomocny w łagodzeniu wszelkich napięć społecznych będzie Fundusz Sprawiedliwej Transformacji.

Sytuacja jeszcze bardziej komplikuje się w kontekście wojny rosyjsko-ukraińskiej. Wybitni eksperci, zwłaszcza ekonomiści wskazują na potrzebę rewizji aktualnych programów polityki ochrony środowiska właśnie ze względu na zaangażowanie ogromnych środków wielu państw, w tym Polski, na pomoc dla Ukrainy jak również na pomoc uciekinierom, którzy przemieszczają się do kilku krajów, w tym głównie do Polski. Tej perspektywie Unię Europejską i państwa członkowskie niewątpliwie czeka trudny czas w podejmowaniu

decyzji istotnych z punktu widzenia przyszłych pokoleń, a dotyczących ochrony środowiska naturalnego. Nikt nie ma wątpliwości co do potrzeby radykalnego ograniczenia emisji CO₂. Są jednak wątpliwości co do zdolności finansowej poszczególnych państw członkowskich UE, w tym i Polski, co do możliwości poniesienia kosztów wdrażania rozwiązań wynikających z Pakietu Fit for 55. Pewnym dobrym rozwiązaniem jest powołanie Funduszu Sprawiedliwej Transformacji oraz planowanie utworzenia Społecznego Funduszu Klimatycznego.

REFERENCES

- Babiński, J. (2012). Kwestia ekologiczna⁷ w nauczaniu Jana Pawła II, 30, s. 249-264. Studia Gdańskie.
- Baker, S. (2015). Sustainable development. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203121177>
- Ćmikiewicz, M. (2020). Problem uznania migrantów klimatycznych przez system prawa międzynarodowego publicznego-sprawa Teitiota v The Chief Executive of Ministry of Business, Innovation and Employment, 50, s. 65-80. Studia Prawnoustrojowe. <https://doi.org/10.31648/sp.6031>
- Drobniak, A. (2021). Szansa dla regionów węglowych, s. 20-23. ACADEMIA-Magazyn Polskiej Akademii Nauk.
- Gorynia, M. (2023). Umiar nieunikniony, No 6. Miesięcznik Finansowy Bank⁸. Dostęp 25.06.2023 z <https://bank.pl/bankowosc-i-finanse-gospodarka-umiar-nieunikniony/>.
- Gorynia, M., Jankowska, B. (2007). Teorie internacjonalizacji, 10, s. 21-44. Gospodarka Narodowa. The Polish Journal of Economics. <https://doi.org/10.33119/GN/101377>
- Janiszewska, D. (2012). Ordoliberalne koncepcję kapitalizmu po wielkim kryzysie w latach 1929-1933, 6, s. 765-791. Ekonomista.
- Juros, H. (1998). Ochrona środowiska naturalnego a redefinicja państwa, w: R. Sobański (red.), Prawa człowieka w państwie ekologicznym, s. 67-104. Wydawnictwo ATK.
- Karska, E. (2022). International Cooperation - International Organizations, w: A. Raisz (red.), International Law from a Central European Perspective, s. 117-132. CEA Publishing. https://doi.org/10.54171/2022.ar.ilfcec_6
- Karska, E. (2021). Drafting an International Legally Binding Instrument on Business and Human Rights: The Next Step towards Strengthening the Protection of Human Rights, 23(5), s. 466-485. International Community Law Review. <https://doi.org/10.1163/18719732-23050004>
- Karski, K. (2021). Commercial Companies as Applicants before the European Court of Human Rights, 23(5), s. 503-525. International Community Law Review. <https://doi.org/10.1163/18719732-23050006>
- Krajewski, P. (2017). Prawo człowieka do środowiska jako potrzeba wielowymiarowych zależności i relacji człowieka z otoczeniem. w: E. Ura, B. Sitek, T. Graca (red.), Potrzeby jako współczesny determinant treści praw człowieka. s. 73-86. Wydawnictwo WSGE.
- Lis, A.J. (2016). Rewolucja przemysłowa w Europie, na ziemiach polskich i Górnym Śląsku 1/13, s. 314-323. Systemy Wspomagania w Inżynierii Produkcji.
- Mayer, B. (2016). Human Rights in the Paris Agreement, 6, s. 109-117. Climate Law. <https://doi.org/10.1163/18786561-00601007>
- Petrilli, S. (2008). Nation, Identity, and Global Communication. A semiotic Approach. w: A. Ponzio (red.), Globalizzazione e infunzionalità, s. 51-62. Meltemini editore.

- Popczyk, J., Bodzek, K. (2021). Transformacja energetyczna do elektroprosumeryzmu, 1, s. 1-27. Energetyka.
- Rychłowska-Niesporek, A. (2023). Rodzina i życie intymne w procesie globalizacji, 50(1), s. 234-257. *Journal of Modern Science*. <https://doi.org/10.13166/jms/161529>
- Sitek, M. (1997). Problemy ekologii w polityce prawnej i prawie wspólnoty Europejskiej wkład do Europejskiej kultury prawnej, s. 27-29. Wydawnictwo Wit-Graf.
- Sitek, M. (2000). Legal Protection of the Natural Environment in the Pre-Classical and Classical Roman Law. w: M. Zabłocka, J. Krzynówek, J. Urbanik, Z. Benincasa (red.), *Au-Dela' des Frontie'res. Me'langes de droit romain offerts a' Witold Wołodkiewicz*, s. 859-881. Liber.
- Siwior, P. (2021). Prawa człowieka a zmiany klimatu-perspektywa ONZ, 51, s. 147-159. *Studia Prawnoustrojowe*. <https://doi.org/10.31648/sp.6399>
- Słupik, T. (2020). Europejski Zielony Ład-merytoryczne podstawy neutralności klimatycznej w aspekcie gospodarki surowcowej, 11, s. 615-621. *Energetyka*.
- Talarek, K., Knitter-Piątkowska, A., Garbowski, T. (2023). Challenges for District Heating in Poland. Dostęp 25.06.2023 z <https://www.preprints.org/manuscript/202305.1687/v1>. <https://doi.org/10.1007/s43937-023-00019-z>
- Tarzia, A. (2018). The right to education in intercultural societies. The judges, the legislation and the governing of migratory flows, 36(1), s. 113-123. *Journal of Modern Science*. <https://doi.org/10.13166/jms/90176>
- Włodek, M. (2021). Konsekwencje przyjęcia założeń Europejskiego Zielonego Ładu dla polskiego rynku gazu ziemnego w kontekście krajowego otoczenia regulacyjnego, 28.1, s. 79-97. *Studia Prawnicze: rozprawy i materiały*.

DOKUMENTY

- European Commission, Communication on 'Fit for 55': delivering the EU's 2030 climate target on the way to climate neutrality, COM(2021)550 final
- Proposal for a Decision of the European Parliament and of the Council on a General Union Environment Action Programme to 2030. Com(2020) 652 final.
- Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the committee of the Regions. The European Green Deal. COM (2019) 640 final.
- Literatura internetowa:
- Gorynia, M., *Wojenne przebudzenie Zachodu*, Rzeczpospolita z 8.03.2022. Dostęp: 10.03.2022 z <https://www.rp.pl/opinie-ekonomiczne/art35828971-marian-gorynia-wojenne-przebudzenie-zachodu>.

- Kunowska, I., *Czy wojna na Ukrainie to dobry moment na pakiet Fit for 55?* Dostęp: 7.03.2022 z <https://portalochronysrodowiska.pl/zarzadzanie-ochrona-srodowiska/czy-wojna-na-ukrainie-to-dobry-moment-na-pakiet-fit-for-55-1741.html>.
- Sekretarz Generalny ONZ: walka o surowce powodem konfliktów zbrojnych.* Radio Zet Wiadomości z 16.10.2018. Dostęp: 11.03.2022 z <https://wiadomosci.radiozet.pl/Swiat/Zasoby-naturalne-powodem-konfliktow-zbrojnych-na-swiecie>.
- Zalewski, A., Kłaczyńska Lewis, K., *Pakiet „Fit for 55” – wprowadzenie mechanizmu dostosowania cen w granicach (CBAM)*, 22.02.2022. Dostęp: 11.03.2022 z https://www.ey.com/pl_pl/law/pakiet-fit-for-55-cbam.

ENDNOTES

- [^I] European Commission, Communication on ‚Fit for 55’: delivering the EU’s 2030 climate target on the way to climate neutrality, COM(2021)550 final.
- [^{II}] *Sekretarz Generalny ONZ: walka o surowce powodem konfliktów zbrojnych* Radio Zet Wiadomości z 16.10.2018. Dostęp 11.03.2022 z <https://wiadomosci.radiozet.pl/Swiat/Zasoby-naturalne-powodem-konfliktow-zbrojnych-na-swiecie>.
- [^{III}] Proposal for a Decision of the European Parliament and of the Council on a General Union Environment Action Programme to 2030. Com(2020) 652 final.
- [^{IV}] Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the committee of the Regions. The European Green Deal. COM (2019) 640 final.
- [^V] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1056 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji. (Dz.U. UE L 231, s. 1-20).